

Литвиненко О. Г.,

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право», доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ

Абусова К. О.,

*здобувачка вищої освіти 4 курсу
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ПИТАННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ СВІДКІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У контексті воєнного стану пріоритетне значення надається розслідуванню військових злочинів, які скоює росія. Незалежно від віку, свідками цих злочинів можуть стати різні категорії населення, однак найбільше ризикують діти та підлітки, оскільки саме вони є найбільш вразливими в умовах конфлікту. Через психологічні та емоційні особливості цього віку, під час допитів неповнолітніх надзвичайно важливо застосовувати спеціальні методики, які враховують їхні індивідуальні потреби, емоційний стан та когнітивні здібності. Це вимагає від слідчих знання тактики роботи з дітьми, здатності будувати довірливий контакт і, головне, отримувати достовірні свідчення без створення додаткового стресу для дитини.

Згідно з Конвенцією про права дитини, дитиною вважається особа, яка ще не досягла повноліття. В Україні повноліття настає у 18 років. Водночас українське законодавство поділяє дітей на дві вікові групи: малолітні (до 14 років) та неповнолітні (від 14 до 18 років).

Особливістю допиту неповнолітніх є обов'язкова присутність під час цієї слідчої дії їхніх законних представників. Це можуть бути батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники, інші близькі родичі або члени сім'ї, а також представники органів опіки та піклування або установ і організацій, під чийм піклуванням перебуває малолітній або неповнолітній. Крім того, при допиті обов'язково присутній педагог або психолог, а якщо йдеться про малолітніх чи неповнолітніх підозрюваних або обвинувачених, обов'язковою є присутність захисника [1].

Погодимося із тим, що законним представником не обов'язково повинна бути особа, яку з підозрюваним пов'язують родинні стосунки, або

представники спеціального виховного закладу, це може бути така особа, якій неповнолітній зможе повністю довіритися та не хвилюватися про те, що дорослий буде його карати та засуджувати. Законний представник повинен мати авторитет у неповнолітнього, а останній, у свою чергу, має бачити в дорослому підтримку і розуміння [2, с.170]. Головна мета участі законного представника під час допиту неповнолітнього свідка – це підтримка дитини.

Під час опитування малолітніх або неповнолітніх осіб існують часові обмеження через їхню вразливість та психологічні особливості. Таким дітям важко довго зосереджувати увагу та відповідати на питання, що можуть бути неприродними або торкатися особистих тем. Тому встановлено, що допит таких осіб не може тривати більше ніж годину без перерви і загалом не повинен перевищувати дві години на день.

При допиті дитини – жертви та/або свідка злочину слід врахувати, що, як правило, вона легше, ніж дорослий, піддається навіюванню, схильна до фантазування і швидше втомлюється, стає неуважною. Через те допит дитини, особливо малолітньої, не повинен бути тривалим, необхідні перерви в допиті [3, с.15].

Важливо зазначити, що під час з'ясування деталей кримінального правопорушення необхідно мінімізувати можливий психологічний травматизм дитини через нагадування їй про подію, яку вона пережила. Як зазначає Н. В. Павлова, цього можна досягти через використання анатомічних ляльок, оскільки дитина ототожнює себе з лялькою і може продемонструвати, як саме їй було завдано шкоди [4, с. 216–217]. Використання цього методу надає неповнолітнім більше відчуття захищеності та комфорту у вираженні своїх емоцій і спогадів. Ляльки сприяють полегшенню комунікації з дитиною та поліпшують її розуміння ситуації. Такий підхід допомагає створити атмосферу довіри між дитиною та слідчим, що є критично важливим для отримання правдивої інформації.

Акцент на впровадженні сучасних методів, таких як ляльки, підкреслює важливість гуманного та емпатичного підходу в допитах неповнолітніх, що є ключовим аспектом правосуддя.

Зазначимо, що під час допиту неповнолітніх свідків варто обмежити число опитувань: повинні застосовуватися спеціальні процедури отримання показань від дітей – свідків та жертв з метою скорочення числа опитувань, заяв і заслуховувань, а також, особливо, таких контактів

з процесом відправлення правосуддя, які не є необхідними, зокрема шляхом запису відеоматеріалів [3, с.8].

Варто зауважити, що під час допиту неповнолітніх необхідно приділяти особливу увагу психологічним аспектам взаємодії. Психологічні етапи спілкування під час допиту можна розділити на п'ять основних частин: підготовчий, вступний, етап вільної розповіді, етап деталізованих запитань та заключний.

Підготовчий етап передбачає збір інформації щодо дитини, її когнітивного, соціального та емоційного розвитку, а також даних про її найближче оточення та сімейні взаємини. Під час вступного етапу відбувається перше знайомство з дитиною, пояснення мети зустрічі та ролей усіх присутніх, що беруть участь в опитуванні, а також встановлення контакту для побудови довіри. На етапі вільної розповіді дитина має можливість вільно висловлювати свої думки та емоції щодо подій у тому темпі, який їй зручний, слідує власній послідовності спогадів. Це допомагає краще зрозуміти її внутрішній світ, емоційний стан і те, що вона вважає важливим. Вільна розповідь також слугує основою для подальших уточнювальних запитань, які дозволяють глибше проникнути у її спогади та переживання.

Під час етапу детальних запитань слідчий або інша особа уточнює та впорядковує ті події, які дитина виклала під час вільної розповіді, аби чіткіше з'ясувати обставини справи. Цей етап обов'язково враховує вік і індивідуальні особливості дитини, щоб зберегти її комфорт.

На завершальній фазі опитування діти зазвичай відчують певне полегшення та розслабленість. Слід говорити з дитиною на нейтральні, неемоційні теми, що допоможе зняти напругу і завершити бесіду на спокійній ноті.

Варто додати, що в підрозділі 6 «Свідчення / заяви дітей» пункті 64 Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитини, зазначається про те, що інтерв'ю і покази у дітей повинні брати, наскільки це можливо, спеціально підготовлені спеціалісти. Необхідно докласти всіх можливих зусиль для збирання свідчень дітей у найбільш сприятливому оточенні і умовах, що ураховують їхній вік, рівень зрілості і розуміння, і будь-які труднощі у спілкуванні, які вони можуть мати [5]. На нашу думку, такою особою є психолог, який знається на дитячій віковій психології та сприятиме більш ефективному отриманню інформації та мінімізації травми дитини.

Підтримаємо думку про те, що саме психолог та слідчий, з використанням «зеленої кімнати», за умови правильної підготовки до слідчої (розшукової) дії можуть отримати від неповнолітнього повноцінне показання, не травмуючи його психіку повторними допитами [6, с.191].

Отже, проведення допиту неповнолітніх, які стали свідками воєнних злочинів, потребує особливого підходу, що враховує їхні психологічні особливості та забезпечує належний захист їхніх прав. Покращення цієї сфери включає розробку та впровадження спеціальних методик опитування, що сприятимуть не тільки ефективному збору інформації, але й мінімізації негативного впливу на психіку дитини. Важливо пам'ятати, що якісна підготовка до такої слідчої дії, як допит неповнолітніх, є критичним аспектом у забезпеченні справедливості та запобіганні безкарності за воєнні злочини.

На нашу думку, розробка спеціалізованих методик є не просто необхідністю, а вимогою часу. Враховуючи психологічну вразливість дітей, їхню нездатність повністю контролювати емоції та іноді адекватно висловлювати свої думки, підхід до допиту повинен бути надзвичайно обережним та делікатним. Важливо, щоб кожен, хто працює з такими свідками, був достатньо підготовлений не тільки юридично, але й психологічно. Це допоможе уникнути повторної травматизації дітей і сприятиме збору об'єктивних свідчень, що є необхідним для справедливого судового розгляду. Таким чином, правильна організація допиту неповнолітніх стає ключовим чинником у протидії безкарності за тяжкі злочини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://griml.com/cpf7t> (дата звернення: 14.10.2024).
2. Бабенко О. Г. Деякі питання представництва неповнолітнього підозрюваного. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 167–176
3. Левченко К. Б., Євсюкова М. В. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування / за заг. ред. О. М. Бандурки та К. Б. Левченко. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 24 с.
4. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 215–220.